

Comunitățile românești din Serbia. Considerații generale

Autor: Ovidiana Bulumac

Prolegomene

Comunitatea românească din Serbia, parte a ramurii sud-dunărene, este astăzi împărțită în două zone principale, în care etnicii români beneficiază de contexte socioculturale și politice diferite. Astfel, cele două zone sunt Voivodina (Banatul sârbesc) și Valea Timocului (sau Craina), aflată în zona de nord-est a Serbiei. Această diferență este dată de distincția dintre români și vlahi, prezentă în toate documentele sârbe postbelice referitoare la componența etnică a federației, autoritățile de la Belgrad folosind prima denumire pentru locuitorii de origine română din Voivodina, iar cea de a doua pentru cei care locuiesc în restul teritoriului și, mai ales, în Serbia de Răsărit (Valea Timocului).

Lucrarea este fundamentată pe o serie de documente cu regim închis ce aparțin Institutului Cultural Român și Institutului Eudoxiu Hurmuzachi pentru Români de Pretutindeni al Ministerului Afacerilor Externe, fiind mai departe completat cu informații extrase prin metoda analizei secundare aplicată materialelor listate la Bibliografie și cu informații obținute prin metoda analizei de presă aplicată principalelor publicații interesate de problematica românilor de pretutindeni.

Scurt istoric al Timocului sârbesc

O incursiune în istoria regiunii ne arată că regiunea Morava-Timoc s-a aflat în o permanentă legătură cu populațiile din regiunea Banatului și a Olteniei de astăzi, făcând parte din aceeași cultură și spațiu identitar. Mizând pe această chestiune, în pofida separării actuale a spațiilor din punct de vedere politic, conectarea populațiilor pare a fi în continuare activă, atât din punct de vedere lingvistic (împărtășirea aceleiași limbi, dar cu grade diferite de dezvoltare și modernizare a acesteia), religios (cea creștin-ortodoxă), cultural (folclor, obiceiuri și tradiții).

În trecut, regiunea era cunoscută sub numele de Tribalia, atestată aici încă din sec. VIII î. Hr (urmată în cursul istoriei prin Dacia Ripensis, Dacia Mediteranea, Moesia romană). Populația tracică de aici a început să fie romanizată înaintea celei de la nord de Dunăre. În secolele V și VI, actuala regiune din răsăritul Serbiei a fost de nenumărate ori atacată de huni, gepizi, ostrogoți, avari și alți migratori. Sârbii în secolul VII, când au sosit s-au așezat în

apusul actualei țări. La începutul sec. VII dominația romano-bizantină cedează sub presiunea slavilor. În secolele X și XI, românii din răsăritul Serbiei au avut cnezatul lor propriu, ce se întindea pe ambele părți ale Dunării (în nord până în Retezat) iar în secolul XII au contribuit la crearea unui țarat împreună cu bulgarii, care s-a menținut independent aproape un veac (Imperiul româno-bulgar al Asăneștilor).

La începutul sec. XVIII austriecii cuceresc Banatul dar și teritorii la sud de Dunăre (Semedria, Columbac și Negotin), Timocul fiind unit administrativ cu Banatul, dar și sporadic în stăpânirea Munteniei. Aceste teritorii din sudul Dunării și temporar Banatul, le vor pierde în confruntările cu Poarta („pașalâcul de la Vidin”), un rol mare avându-l răscoala românilor bănățeni din anii 1736-1739. *În Valea Timocului, sârbii își extind granița abia în 10 iunie 1833.* Miloș Obrenovici obține de la turci în schimbul unei apreciable sume, alipirea Crainei la pașalâcul Belgradului. Astfel, nu este de mirare afirmația lui Nicolae Iorga cum că România reîntregită de după primul război mondial se învecina tot cu români, în perioada interbelică numărul acestora ridicându-se la aproximativ 2 milioane de persoane, nefiind puși la socoteală cei din Albania, Macedonia, sudul Serbiei, sud-vestul Bulgariei și aromânii din Grecia (Revista Geopolitica, nr. 1 (5)/2005, an IV). În zilele noastre, datele sunt modificate, însă comunitățile sunt în marea lor majoritate de natură compactă, fiind aproximativ 350.000 de români în Valea Timocului (NE Serbiei) și aproape 150.000 în Bulgaria.

Prezenți până atunci în toate statisticile vremii, începând cu 1948 și până în 1955, *românii sau vlahii dispar din statisticile oficiale*, ca urmare a tensionării relațiilor iugoslavo-române, datorită proiectului “*Federația Balcanică*” demarat de Iosip Broz Tito. Acest proiect al liderului iugoslav de a crea o federație balcanică în care să fie incluse Albania și Bulgaria, dar sub conducerea Iugoslaviei, a dus la o ruptură între Stalin și Tito, fapt ce a înrăutățit relațiile dintre Iugoslavia și România lui Dej (*Serviciile secrete și criza iugoslavă*, Historia.ro).

Situație actuală a spațiului timocean din Serbia

Tradiția istorică a dus în consecință la coagulare în jurul granițelor României a unor comunități de români foarte solide (Bulgaria, Serbia, Ucraina, Ungaria) unde astăzi, din nefericire, înfruntă dificultăți de preservare și promovare identitară. Lipsa implementării unor drepturi specifice minorităților care să garanteze românilor contextul propice în care să își poată păstra limba, cultura, credința și tradițiile își face simțită prezența, în special în regiunea Văii Timocului.

În Serbia, comunitatea românească timoceană este concentrată în special în arealul delimitat de râul Morava (la apus), Dunăre (partea de nord) și Timoc (partea de sud-est) și, după surse comunitare, numărul românilor/vlahilor din această zonă este de peste 350.000, iar împărțiți în statisticile oficiale sunt *vlahi*-39736 și *români*-1476. Aceștia trăiesc în 154 de localități (sate și comune), compacte din punct de vedere etnic și în 48 de localități cu populație mixtă româno-sârbă.

Situația în cadrul comunității româno/vlahe din Serbia de Răsărit (Timoc) rămâne, în continuare, dificilă, aceștia nefiind recunoscuți, ca minoritate națională și, implicit, nebeneficiind de drepturile și libertățile aferente. Pornind de la ideea că poate fi minoritate doar comunitatea etnică având o țară de origine (de exemplu România, Ungaria, Slovenia etc.), românii/vlahii sunt considerați „un grup etnic de origine necunoscută”, încercându-se acreditarea ideii că ar fi de origine slavă.

Aici, românii nu au școli în care să citească și să scrie în limba română. Cu toate acestea, pe plan religios, primii pași s-au realizat în 2004 când, după mai bine de 150 de ani, se reiau slujbele religioase în limba română, prin sfințirea primei biserici românești din teritoriu, la Malainița, Negotin, ridicată prin eforturile preotului Bojan Aleksandrovici. Mai departe, în 2010, se sfințește a doua biserică românească, în satul Isacova (Jasikovo), pe valea Moravei, slujbele religioase fiind ținute de preotul iconom stavrofor Iel Buobu Lui, paroh al parohiei de Horreum Margi și Isacova. S-a demarat în ultimii doi ani, construirea unei biserici la Busur, Valea Moravei, precum și ridicarea la Malainița a unei a doua biserici, ce va constitui nucleul primei mănăstiri românești din arealul movaro-timocean.

Contextul actual se centrează pe două momente semnificative: 1) luna octombrie 2011 în care a fost programată efectuarea recensământului populației în Serbia, eveniment controversat și extrem de sensibil pentru comunitățile de români din această regiune, și 2) recente atacuri armate asupra unor lideri ai românilor din Timoc și Voivodina, din decembrie 2011, care riscă să destabilizeze relațiile cu Serbia, „pedepsită” anterior de Comisia pentru romanii de pretutindeni din Senatul României care a dat Aviz negativ Acordului de asociere a Serbiei la UE.

Scurt istoric al Voivodinei

După Primul Război Mondial, în urma Conferinței de pace de la Paris, Banatul istoric a fost împărțit între Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (RSCS) și România. Datorită

conjuncturii care s-a creat după Primul Război Mondial, mulți preoți, învățători, avocați, medici și funcționari (intelectualitatea), au părăsit Banatul sârbesc, împreună cu multe familii de țărani, pentru a se stabili în România. Consecință imediată a acestei emigrări a fost degradarea învățământului, în special cel primar: din cei 105 învățători care au funcționat înainte de primul război mondial, 72 au plecat în România. Totodată, școlile confesionale au devenit școli de stat, iar autoritățile centrale au trimis în satele românești învățători sârbi, bulgari și ruși, care nu cunoșteau limba română. Această situație a fost rezolvată abia în 1935, când în baza unei convenții, Ministerul Învățământului de la Belgrad a numit în școlile din satele cu populație majoritară românească învățători „contractuali”, chemați din România, urmând ca la sfârșitul anului să activeze în acest regim în total 47 de învățători.

După cea de-a doua conflagrație mondială, Voivodina a beneficiat de un nivel scăzut de autonomie în cadrul Serbiei, pentru ca în 1974, Constituția iugoslavă să acorde provinciei dreptul de veto în parlamentele sârb și iugoslav în deciziile legate de afacerile sale interne. Constituțiile Federației Iugoslave, a Republicii Sârbe și, respectiv, a Provinciei Voivodina din 1974, recunoșteau românii ca o minoritate națională constituentă a statului, garantându-le ca atare drepturi colective, fapt care se manifesta și prin extinderea dreptului privind uzul oficial al limbii române (de pildă art. 10 al constituției Voivodinei).

Odată cu decizia președintelui Slobodan Miloșevici din septembrie 1990, o serie întreagă de drepturi autonome în Voivodina au fost pierdute, prin transferarea unei mari părți a autonomiei sale, inclusiv votul în președinția colectivă iugoslavă, puterii de la Belgrad. După anii 2000, după căderea regimului Miloșevici, un context favorabil reformelor pe tipar legislativ și cultural s-a instituit.

Situație actuală în Voivodina - pe scurt

În Voivodina trăiesc aproximativ 35 000 de români conform recensământului din 2002. Comunitatea românească beneficiază de învățământ public, emisiuni tv și radio în limba română, fiind recunoscuți ca minoritate națională și, ca urmare, beneficiază de o serie de drepturi aferente, cum ar fi învățământ în limba română, mijloace de informare în limba maternă, biserici în care slujbele se desfășoară în limba română și organizarea de manifestări cultural-artistice, etnografice, religioase și sportive proprii. În 2001 aici a fost înființată și o episcopie ortodoxă română, care a fost recunoscută de Ministerul Cultelor din Serbia în aprilie 2009 și care are sub jurisdicția sa parohiile românești din Voivodina și Timoc.

Cu toate acestea, atitudinea factorilor politici sârbi față de românii din Banatul Sârbesc este ambiguă, partidele de guvernământ sau din opoziție încercând să-și realizeze propriile interese cu sprijinul electoratului de origine română. Românii din Voivodina sunt foarte slab reprezentați în organele legislative sau executive inclusiv în zonele cu populație românească majoritară, numărul lor este ne semnificativ. Localitățile cu cele mai mari comunități românești sunt Alibunar, Vârșeț, Panciova, Becicherecul Mare, Covăcița, Jitiște, Cuvin, Apatin, Biserica Albă, Plandiște și Novi Sad.

Bibliografie selectivă

Bulat T., *Un caz interesant de migrațiune în Oltenia*, în “Arhivele Olteniei”, noiembrie-decembrie, 1925

Cojocaru Boboc A., *Boian Alexandrovic – simbol al conștiinței naționale a românilor timoceni*, Constelații ieșene, anul V, nr. 2-3 (18-19), iunie-octombrie 2010

Constante C., Golopenția A., *Românii din Timoc*, București, 1943

Cucu V.S., *Considerațiuni geografice privind unitatea etnică a României*, în Terra nr. 1-2/1992,

Delatimoc, *Românii din Serbia: monografie etnică și statistică*, T.G.A. Lăzăreanu, Bucuresci, 1907

Giuglea G., *Fapte de limbă*, București 1988

Guillaume Lejean, *Carte ethnographique de la Turquie d'Europe et des etats vassaux autonomes*, 1869

Iorga Nicolae, *Sârbi, Bulgari și Români în Peninsula Balcanică în evul mediu*, extras din Analele Academiei Române, seria II – tom XXXVIII, Mem. Secț. Ist., 1915, p. 20.

Jaksic B., *O plamenon sostav naselenia v. Kniajeste Serbskom*, St. Petersburg, 1873

Kanitz F., *Serbien*, Lipsca, 1904

Kiepert H., *Volker und Sprachen Karte vor Osterreich und die unter Donaulandern*, 1869

Lozovanu D., *Populația românească din Peninsula Balcanică, Studiu uman geografic, teza de doctorat*, Iași, 2008

Marsigli A.F., *Danubius Panonico-Mysicus*, Haga tom I, 1726

Muir Mackenzie G. și Irby A.P., *Map of the south Slavonic countries*, 1867

Sorescu-Marinkovic Annemarie, *Cultura populară a românilor din Timoc*, Institutul de Balcanologie, Serbia

St. Romanski, *Românite mejdu Timok i Morava*, Sofia, 1926

Szabo Jozsef, *Note de drum din Serbia din punct de vedere etnografic și geografic*, Recenzie de Bocu Sever, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj, 1923

Timoc Cristea Sandu, *LXXI. Câteva relații medievale cu sârbii*, în revista Dacia Aureliană, Timișoara, 2009

Timoc Cristea Sandu, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, ed. a-II-a revăzută, ed. Astra Română, 1996

Timoc Cristea Sandu, *Vlahii sunt români*, editura Astra Română, Timișoara, 1997

Vâlsan George, *Românii din Serbia*, Buletinul Societății Regale de Geografie, București, 1927

Weigand G., *Românii în Serbia, Transilvania, organul asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1900, nr. V, anul XXXI

Zbucea G., *Românii timoceni*, editura Mirton, Timișoara, 2002